

УДК 504.75.05

І. Б. Солуха,

*асистент кафедри міського будівництва**Київського національного університету будівництва і архітектури*

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ В МІСТОБУДІВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуте питання екологічної оцінки в структурі містобудівної діяльності. Запропонована структура етапів застосування екологічної оцінки містобудівної діяльності на всіх стадіях розробки проектів містобудівних об'єктів.

Ключові слова: Містобудування, екологічна оцінка, ОВНС, навколишнє середовище.

Термінологічний словник

Містобудування (загальне визначення) — це комплексна багатогранна діяльність суспільства, що спрямована на створення матеріально-просторового середовища життєдіяльності людини в поселеннях та районах розселення.

Містобудування (містобудівна діяльність) — це цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян по створенню та підтриманню повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури.

Навколишнє середовище (НС) — сукупність природних, соціальних і техногенних умов існування людського суспільства, тобто довкілля (Surrounding, Sphere).

Навколишнє природне середовище (НПС) — сукупність природних чинників і об'єктів НС, що мають природне походження чи розвиток, тобто біогеоценоз (Environment, Habitat).

Навколишнє соціальне середовище — сукупність умов життєдіяльності, соціально-економічних відносин людей між собою та зі створюваними ними матеріальними й духовними цінностями, тобто соціум (Social environment).

Навколишнє техногенне середовище — штучна частина довкілля, що складається з технічних і природних елементів, тобто урбоценоз (Urbancenosis).

Екологічна оцінка (ЕО) (Оцінка впливів на навколишнє середовище (ОВНС)) – цей термін може бути визначений як:

1) визначення масштабів і рівнів впливів планованої діяльності на НС, заходів щодо їх запобігання чи зменшення, прийнятності проектних рішень за критерієм безпеки НС;

2) склад і зміст розділу проектної документації “ОВНС”, які визначені ДБН А.2.2-1-2003;

3) національна процедура оцінки можливого впливу на довкілля.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Необхідність екологічної оцінки стану міського навколишнього середовища обумовлена вимогами забезпечення відповідності рівнів впливів проектного об'єкта містобудівним, санітарно-гігієнічним й екологічним правилам і нормам. Згідно з 2.9 ДБН А.2.2-1-2003 в складі ОВНС проектної документації слід подавати обґрунтування необхідності такої оцінки. У містобудівному аспекті основні вимоги до проектування промислових, енергетичних і транспортних комплексів, комунально-складських зон та інших небезпечних в екологічному відношенні об'єктів визначені ДБН 360-92**, ДБН Б.2.4-1-94, ДСП 173-96, ДСП 201-97. Провідною вимогою до залишкових впливів на повітряне середовище є забезпечення безпечних рівнів забруднення території. Погодженню з органами державного санітарного нагляду підлягають усі проекти будівництва, реконструкції, розширення, технічного переоснащення чи перепрофілювання промислових і інших об'єктів (4.1 ДСП 201-97), що здійснюється в складі комплексної експертизи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, постановка мети дослідження.

Тлумачення поняття «містобудівна діяльність» визначається статтею 1 Закону України “Про основи містобудування”. Відносини у сфері містобудування, містобудівної, архітектурної діяльності регулюються Конституцією України, Цивільним, Господарським і Земельним кодексами України, законами України “Про регулювання містобудівної діяльності”, “Про Генеральну схему планування території України”, “Про основи містобудування”, “Про архітектурну діяльність”, “Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду”, “Про землеустрій”, іншими нормативно-правовими актами.

Однією з функцій управління у сфері містобудівної діяльності є контроль за дотриманням законодавства у сфері містобудівної діяльності, вимог будівельних норм, державних стандартів і правил, положень містобудівної документації всіх рівнів, вихідних даних для проектування об'єктів містобудування, проектної документації.

Згідно з державними будівельними нормами ДБН 360-92** "Містобудівництво. Планування та забудова міських та сільських поселень" і ДБН Б.2.4-1-94 "Планування і забудова сільських поселень" проектування міських та сільських поселень повинно ґрунтуватися на законах України, які мають основоположне значення для містобудування, і на регіональних програмах з рішення важливих соціальних, економічних та екологічних проблем.

Містобудівельна діяльність вимагає такий перелік матеріалів екологічної оцінки (ЕО) міського середовища, які необхідні для розроблення розділу ОВНС:

- обґрунтування вибору району, пункту, майданчика /траси/ для будівництва;
- стислий опис фізико-географічних і кліматичних умов району будівництва з посиланням на їх врахування при виборі повітроохоронних заходів;
- натурні або розрахункові дані про фонові концентрації (Ф) забруднювачів у зоні впливу проектного об'єкта, які погоджені з органами держсаннагляду;
- характеристики викидів від конкретних джерел у розрізі об'єктів, цехів, виробництв, споруд виробничого призначення та обґрунтування їх кількісних значень із зазначенням агрегатного стану, ГДК, класів небезпечності, трансформації та комбінованої дії;
- результати розрахунків та аналізу приземних концентрацій стосовно величин викидів проєктованих об'єктів в межах зон їх впливів;
- результати прогнозу забруднення повітря з урахуванням прогнозного фонового вкладу діючих об'єктів, тих, що будуються та заплановані;
- обґрунтування раціональності розміщення об'єктів;
- обґрунтування проектних рішень щодо технології виробництва та зменшення утворення й виділення забруднювачів, у т.ч. устаткування для очищення й знешкодження викидів, порівняння їх з передовими вітчизняними та зарубіжними технологіями;
- аналіз впливів теплових викидів, шуму, ультразвуку, електромагнітних та іонізуючих випромінювань, заходів щодо їх зниження;
- основні рішення щодо запобігання забрудненню повітряного басейну та використання відходів виробництва згідно з черговістю будівництва та пускових комплексів;
- оцінка ефективності намічених заходів; розрахунки економічного збитку від забруднення атмосфери та економічної ефективності заходів;

- відомості про можливі аварійні та залпові викиди; заходи щодо їх запобігання та регулювання викидів в період несприятливих метеорологічних умов;
- обґрунтування розмірів санітарно-захисної зони (СЗЗ); проектні рішення щодо її організації, благоустрою й озеленення;
- інвентаризація викидів в атмосферне повітря, обґрунтування їх допустимості та технічних рішень щодо їх додержання – способів контролю за викидами та фактичними рівнями забруднення;
- вартість об'єктів і робіт, пов'язаних із здійсненням охоронних заходів;
- характеристика та строки виконання необхідних науково-дослідних і експериментальних робіт, у т.ч. щодо обґрунтування значень ГДК або ОБРВ нових речовин.

Об'єктами екологічної оцінки є запланована діяльність проектного рівня - проекти конкретних містобудівних об'єктів..

Метою дослідження є визначення місця екологічної оцінки в структурі містобудівної проектною діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Згідно статті 51 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», проекти господарської та іншої діяльності повинні мати матеріали екологічної оцінки її впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей. Екологічна оцінка здійснюється з урахуванням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, екологічної ємкості даної території, стану навколишнього природного середовища в місці, де планується розміщення об'єктів, екологічних прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потужності та видів сукупного впливу шкідливих факторів та об'єктів на навколишнє природне середовище. ЕО (ОВНС) є обов'язковим компонентом будь-якого інвестиційного проекту в Україні у значенні статті 51 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», статті 15 Закону України «Про екологічну експертизу», статті 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Взагалі, ЕО (ОВНС) в Україні регулюється положеннями принаймні 12-ма міжнародними договорами та конвенціями, 42-ма законами, численними підзаконними нормативними актами, методологічними роз'ясненнями і стандартами.

Слід відмітити, що повномасштабна ЕО (ОВНС) передбачена лише для об'єктів, віднесених до «Переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №808 від 28.08.2013р.). Щодо інших інвестиційних проектів,

їх підготовка вимагає обмеженої ЕО (ОВНС), в обсягах, що необхідні для потреб погодження та експертизи.

Зміст матеріалів ЕО (ОВНС), їх структура, порядок підготовки та якість необхідної інформації встановлені Державними будівельними нормами України «Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні та будівництві підприємств, будинків і споруд» ДБН А.2.2-1-2003, затвердженим наказом Міністерства архітектури та будівництва України №214 від 15.12.2003р. (зі змінами від 2010р.).

Більшість заходів ЕО (ОВНС) проводяться на самих ранніх стадіях проектних розробок (п.5.1 ДБН А.2.2-1-2003). Розробник проекту готує важливий документ – «Заяву про наміри» (Додаток «Г» ДБН А.2.2-1-2003), в якій мають бути зазначені всі потенційні проблеми щодо впливу на довкілля та потенційні ризики проекту.

Процес консультацій з ЕО (ОВНС), згідно п.1.6 ДБН А.2.2-1-2003, розпочинається з оголошення «Заяви про наміри» реалізувати Проект, після чого можуть відбутися початкові громадські обговорення щодо Проекту (вони стали знову обов'язковими з 20.11.2012р., коли в дію увійшли зміни до абз.3 ч.1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»). Кількість громадських обговорень вітчизняними будівельними нормами та законами не регулюється. Друге відкрите слухання доцільно проводити тоді, коли результати ЕО (ОВНС) разом з будь-якими коментарями від громадськості, зібраними впродовж процесу, стають доступними для Замовника Проекту, Генпроектувальника та розробника ЕО (ОВНС). Примірники ОВНС мають бути доступними для громадськості. Для цього в «Заяві про наміри» реалізувати Проект зазначається дата, місце та період ознайомлення громадськості із матеріалами ЕО (ОВНС) та Проекту.

Підсумковий варіант ЕО (ОВНС), що включає усі коментарі громадськості, в складі проектної документації відповідного етапу проектування - подається на експертизу (процес аналізу і оцінки проектної документації, який проводиться відповідальними експертними установами і організаціями всіх форм власності згідно вимог статті 31 Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»).

Якщо експертна організація робить висновок, що проектна документація є відповідною, і що проект не матиме шкідливих екологічних наслідків, проект переходить до другої (робочої) стадії планування (РД). На цій стадії ЕО (ОВНС) стає основою для конкретизації екологічних передумов для проектування, закупівлі і спорудження, і дозволяє розробку документів з експлуатації та техобслуговування, щоб гарантувати проектування, спорудження та експлуатацію в екологічно прийнятний спосіб.

Звіт про ЕО (ОВНС) – це одна з головних підстав для надання дозволів на реалізацію проекту уповноваженими регуляторними органами в Україні. Процес затвердження ЕО (ОВНС) регулюється відповідальним експертом з питань охорони навколишнього середовища та керівником експертної організації. Процес видачі дозволу на підготовчі та будівельні роботи координується регіональним органом Державної архітектурно-будівельної інспекції України (Рис.1).

При розробці схем перспективного розвитку, розміщенні, проектуванні, будівництві і введенні в експлуатацію нових вузлів в системі ВДМ міста і реконструкції існуючих, необхідно забезпечити екологічну безпеку навколишнього міського середовища. Іноді екологічні аспекти стають визначними для створіння архітектурного чи містобудівного об'єкта включаючи дорожньо-транспортні споруди.

Рис. 1. Процедура проведення екологічної оцінки

Екологічна оцінка міського середовища необхідна при здійсненні будь-якої містобудівної діяльності, а саме при плануванні розвитку місць життєдіяльності людей, розміщенні містобудівних об'єктів, проектуванні нових об'єктів і реконструкції існуючих місць життєдіяльності людей. Тому вона включає взаємопов'язані оцінки впливів на техногенне, соціальне та природне середовище (Рис. 2).

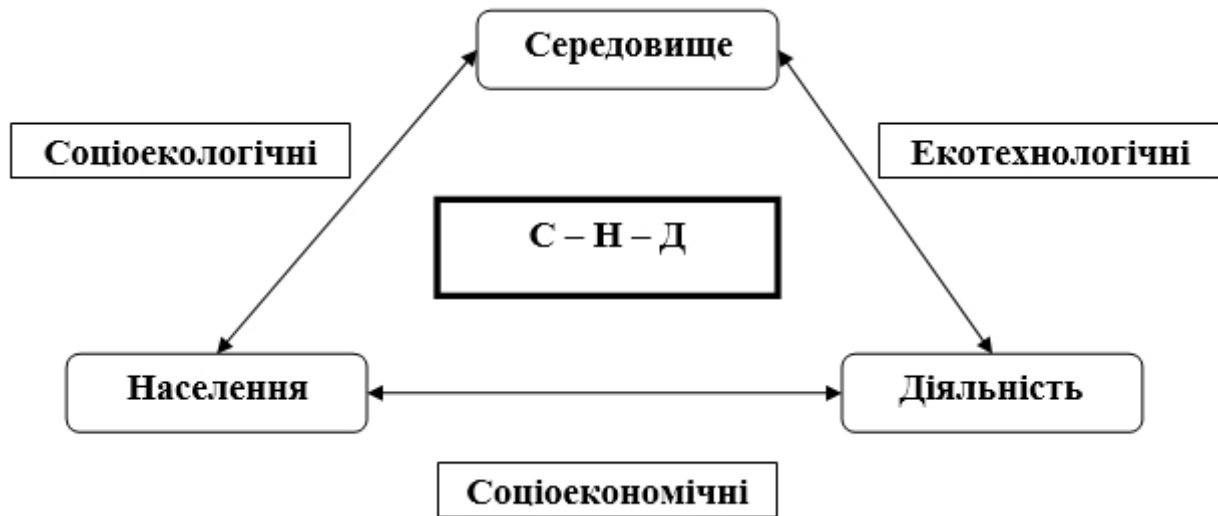

Рис. 2. Екосоціотехнологічна система (С – Н – Д)
«Середовище – Населення – Діяльність»

Недостатньо планувати містобудівну діяльність як виключно з урахуванням перспектив економічного розвитку, так і виключно на базі оцінки впливу містобудівної діяльності на навколишнє середовище. Процедура екологічної оцінки, особливо на початкових етапах планування, повинна органічно входити в загальну схему містобудівної діяльності (Рис. 3).

При сучасній економічній політиці України та розвинутих країн світу, учасники містобудівної діяльності повинні мати повну інформацію про екологічні наслідки від запланованої діяльності. Тому екологічна оцінка повинна виконуватися вже на початкових стадіях проектування від схеми розвитку території до ТЕО та ескізного проекту. Зараз ОВНС досить часто розробляється лише на стадії проекту. Неоптимізований у екологічному відношенні проект може бути причиною значних соціально-економічних та екологічних збитків.

Рис. 3. Схема екологічної оцінки стану НС (ОВНС) в структурі процесу містобудівної діяльності

Наука про містобудівну діяльність є в значній мірі синтетичною, бо вона відповідає на соціальні, економічні, технологічні, екологічні та інші питання. **Екологічна оцінка впливу містобудівної діяльності на населення та навколишнє міське середовище є фактично процесом систематичного аналізу та оцінки екологічних наслідків взаємодії управлінських рішень в галузі нормалізації еколого-соціального стану міського середовища.**

Згідно з нормативно-технічною документацією, нормування якості навколишнього природного середовища здійснюється з метою встановлення гранично допустимих норм впливу на це середовище, що гарантує екологічну безпеку населення та збереження генетичного фонду, забезпечує раціональне використання та відтворення природних ресурсів за умов сталого розвитку господарської діяльності.

Викиди характеризують за кількістю забруднювальних речовин, їхнім хімічним складом, концентрацією, агрегатним станом.

Викиди підлягають екологічній оцінці, тобто систематизації та розрахунку ГДК забруднюючих речовин від джерел забруднення НПС. Метою екологічної оцінки об'єктів містобудівної діяльності (рис. 4) є: визначення викидів шкідливих речовин, що потрапляють в атмосферу від об'єктів; оцінювання впливу викидів на навколишнє середовище, встановлення ГДВ; вироблення рекомендацій з організації захисних заходів; планування черговості природоохоронних заходів.

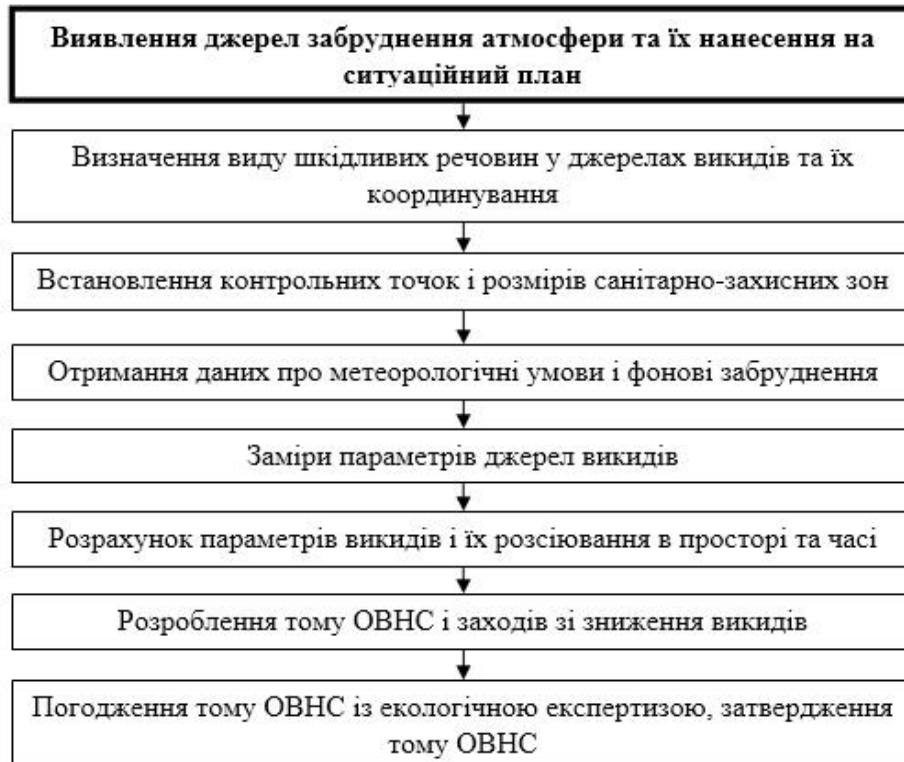

Рис. 4. Послідовність екологічної оцінки об'єктів містобудівної діяльності

При неможливості досягнення екологічних і гігієнічних норм та збереження техногенних об'єктів на територіях з існуючим наднормативним впливом, у контролюючих органах узгоджується обсяг захисних, відновлювальних, компенсаційних і охоронних заходів з потенційно можливих у складі проекту

Висновки

Для зменшення негативного впливу результатів містобудівної діяльності на міське навколишнє середовище і покращення екологічної ситуації, необхідне застосування ЕО (ОВНС) на всіх етапах проектування від схеми розвитку території до ТЕО та ескізного проекту містобудівного об'єкту. Зараз ЕО (ОВНС) досить часто розробляється лише на стадії проекту. Неоцінений у

екологічному відношенні проект може бути причиною значних соціально-економічних та безпосередньо екологічних збитків.

Актуальність необхідності застосування ЕО (ОВНС) впливу містобудівної діяльності на населення та навколишнє міське середовище на всіх етапах проектування містобудівних об'єктів полягає у процесі системного та структурного аналізу та оцінки екологічних наслідків взаємодії управлінських рішень в галузі нормалізації еколого-соціального стану міського середовища.

Список використаних джерел

1. Белов С.В. Охрана окружающей среды / С.В. Белов, Д.А. Барбинов и др. – М.: Высшая школа, 1991. – 319 с.
2. Гавриленко О.П. Екогеографія України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 646 с.
3. ДБН А.2.2-1-2003 Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС)
4. Демин Н.М. Управление развитием градостроительных систем. – К.: Будивельник, 1991. – 184 с.
5. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: Навч. посіб. – 5-те вид., випр. і доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2007. – 422 с.
6. Закон України "Про основи містобудування" від 16 листопада 1992 року
7. Солуха Б.В., Фукс Г.Б. Міська екологія: Навчальний посібник. – К.: КНУБА, 2004. – 338 с.
8. Солуха Б.В. Територіальна оцінка впливу об'єктів будівництва на навколишнє середовище (ТерОВНС). – К.: Знання України, 2002. – 280 с.

Аннотация

В статье рассмотрен вопрос экологической оценки в структуре градостроительной деятельности. Предложенная структура этапов применения экологической оценки градостроительной деятельности на всех стадиях разработки проектов градостроительных объектов.

Annotation

The article examined the issue of environmental assessment in the structure of urban development. The structure of the stages of the application of environmental assessment of urban development at all stages of project development of urban facilities.